

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

ha- Talmud ve-ḥokhmat ha-refu'ah

Kaceneḥ'son, leguda-Lejb-Benëmin

ל. י. ווסלנצק.

Berlin, 688 [1927/1928]

סירבא ח"מר, ל סיאולמ."

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9463

מלואים ל"רמ"ח אברים".

בעת כתבי את מאמרי „רמ"ח אברים" מצאתי ב„המליץ" (שנת תרמ"ז גליון 35) הערה אחת קטנה להרב הד"ר י"מ ראבינאוויץ, שבה יודיע כי כבר עלתה בידו לבאר את המשנה הידועה באהלות באופן שדעת חז"ל במנין האברים לא תתנגד אל תורת המנתחים בימינו היום. מתוך דבריו המעטים נוכחתי לשמחת לבבי כי בעיקרו של הרעיון ע"ד נקודת ההתגרמות נתכוונו שנינו לדבר אחד, ובכל זאת לא יכולתי להסכים אל חברי הנכבד הזה אפילו בדבר אחד מכל דבריו בהערה הזאת; אבל גם לבחון ולבקר את דבריו לא יכולתי עד היום הזה, וען כי כאשר יודה ד"ר ראבינאוויץ בעצמו, הוא כתב הערתו בשעה שלא היה בביתו ולא היו לו ספרים לעיין בהם, ועל כן לא יכול לברר את דבריו במראה מקומות, והסתפק לשום לפני הקורא רק את אשר זכר בכל פה ויבקש מאת הקוראים לעיין את פרטי הדברים בספרו „La medecine du Talmud", כי שם העתיק את המשנה דאהלות ללשון צרפת. ויען כי הספר הזה לא בא לידי בלתי אם היום, על כן לא היתה לי כל צדקה לבוא בדברים עם איש, אשר לא יכולתי לרדת לסוף דעתו, אף כי זאת ראיתי כי מתנגד הוא אל דעתי אני מן הקצה אל הקצה.

ואלו הם דבריו ב„המליץ":

ידוע כי החכמים הקדמונים לא התעסקו כלל בנתוח האדם וכו', בחלמוד מצאנו נתוח האדם במס' בכורות (חלמודי ר' ישמעאל) ובמס' נדה וכו'. אולם זאת היתה רק לעתים רחוקות, אבל לא התעסקו בנתוח כאשר יעשו בימינו כל הרופאים; בכל זאת אם לא נתחו חז"ל המחטים הגדולים התעסקו הרבה בנתוח העוברים עד אשר חשבו כי גם דוד המלך עסק ג"כ בזה והיה יושב וידיו מלוכלכות בדם ובשפיר ובשליא.

על זה ישאל השואל: ומה בכך אם בדקו חכמי החלמוד את השליא אם לא? על זאת אשיב, כי לפי דעת הרמב"ם וכל הרופאים אשר באו אחריו עד המאה הנוכחית לא היה מטש בזה, ועל כן לא חבינו את המשנה חז"ל, אבל כשהחלו חכמי הנתיחה אשר בזמננו ללכלך ידיהם בשפיר ובשליא וללמוד העמבריאולוגיה בדקו ומצאו כי מספר העצמות רב יותר אצל העוברים מאשר אצל אנשים גדולים, אשר אצלם הרבה עצמות מתחברות והיו לאחת. לפי זה נבין דברי המשנה שלשה בקטליה. ובאמת אצל הילדים ישנם שלשה ואצל הגדולים יתחברו והיו לאחד, ולפי זה יתורצו המספרים שלשים בפיסת היד ושלשים בפיסת הרגל, המשה בארכובה גם המשה בנקביו, כי פירושו לא כאשר חשבו הרמב"ם וכל המפרשים „אברי השנגל" כי אם זה פירושו: אחד בנקבים גדולים, שנים המה האזנים אשר בתוכם הנקב הנראה, ושנים המה הסחוסים הסובבים נקבי האף, בס"ה המשה וכו' וכו'.

כאשר אמרתי, בעיקר הרעיון נתכוונו שנינו לדבר אחד, כי כמוני כן יחשוב גם ד"ר ראבינאוויץ את המקור לרבו העצמות אצל חז"ל מאשר ימנו המנתחים היום

בתולדות ההתפתחות של שלד האדם מראשית יצירתו עד אשר יגדל ויהיה לאיש. אבל בשעה שלפי דעתי אני סבירי חז"ל את מנין עצמות האדם על ידי בדיקת גוף בן שש עשרה או שבע עשרה שנה, ועל ידי שליקה דוקא — הנה לפי דעת הד"ר ראבינאוויץ קבעו חז"ל את מנינם על ידי בדיקת (כיצד?) גוף העובר או גוף השפיר שרוב שלדו לא הספיק עוד להתגמר כל צרכו ורוב עצמותיו הן עוד של סחוס גמור.

אבל הלא תלמידי ר' ישמעאל שלקו גוף של זונה, שלכל הפחות היתה יותר מבח שלש שנים ויום אחד, ובכל זאת מצאו אצלה מאחים וחמשים ושנים עצמות? זאת ועוד אחרת: בשעה שלפי דעתי אני יחשב הסחוס אצל חז"ל כבשר לכל דבר, יען כי יחדך בנקל בסכין ויתמסמס על ידי שליקה, ועל כן גם יטמא הסחוס טומאת אהלים רק בכזית ואין לו תורת אבר לטמא במשהו — הנה לפי דעת ד"ר ראבינאוויץ יחשב הסחוס אצל חז"ל כעצם גמורה ועולה למנין האברים.

אבל אם גם נניח כי הסחוס נחשב לחז"ל כעצם ולא כבשר, מה שבאמת לא יתכן הדבר הזה¹, הנה בשום אופן לא נוכל לאמר כי מספר עצמות הגוף אצל העוברים רב הוא מאשר אצל אנשים גדולים, ונהפוך הוא: מספר הסחוסים מלבד הראש אצל העובר הוא שווה ממש אל מספר העצמות אצל האדם אחר גמר גידולו, לא פחות ולא יותר, ואם המצא ימצאו לפעמים בסחוס אחד שנים או שלש נקודות ההתגרמות — מאין יכלו חז"ל להבחין ולדעת זאת? ולוא גם נאמר כי חז"ל כבר ידעו לגזור את סחוס השפיר לארכו ולראות את נקודות ההתגרמות אשר בחוכו, בכל זאת לא היתה להם הצדקה לחשוב כל נקודה ונקודה לעצם בפני עצמה, אחרי אשר הן מחוברות זו לזו לא על ידי בשר וגידים כי אם מוצקות יחד על ידי סחוס שהיה נחשב בעיניהם, לדעת הד"ר ראבינאוויץ, גם כן לעצם.

אחרי אשר בא לידי ספרו של הד"ר ראבינאוויץ "La medecine du Talmud" שבו נמצאת העתקה המשונה דאהלות וביאורה בשפת צרפת, ראיתי כי בכל הכבוד אשר ירחש לבני אל חברי הנכבד בגלל עבודתו הרבה בשדה חכמת ישראל — לא אוכל להעלים עין משגגותיו בביאור משנה זו. רעיון טוב, רעיון אמת התנוצץ במוחו, אבל הרעיון הזה לא האיר את מחשבי השאלה, אשר נטפל החכם הזה לפותרה, יען כי לא התבונן בו כל צרכו, ועל כן החטיא את המטרה. ובקראי את ביאורו למשנה זו בספרו הנ"ל כמעט אאמין בלבבי, כי גם את הדברים ההם כתב בשעה שלא היה בביהו ולא היו לו ספרים לעיון בהם, כי לולא זאת איך היה גבר החכם כמוהו יכול לכתוב שם דברים הרבה שמצד אחד אין להם כל יסוד ושורש בתורת האימבריאולוגיה, ומצד שני הם סותרים דברי חז"ל?

¹ אעפ"י שאין ראיה לדבר זכר לדבר יש, כי הסחוס דינו כבשר לכל דבר. בפרק כיצד צולין (פסחים פ"ד) נאמר לענין קרבן פסח: "כל הנאכל בשור הגדול יאכל בגדי הרך וראשי הכנפים ותסחוסים". ובגמרא מפרש שם כי הסחוסים אעפ"י שהם נאכלים בשור הגדול רק על ידי שליקה, נאכלים בגדי הרך גם על ידי צליה ונמנים עליהם לאכולה בקרבן פסח. ואנחנו הלא ידענו, כי כל דבר הנאכל דינו כבשר גם לענין טומאה, כמו שנראה ממשנה מפורשת בפרק העיר והירושב (חולין קכ"ב) אלו שעורותיהן כבשרן, וחושב שם עור של ראש העגל הרך ועור הפרסוח. ולפי דעת רבי חנינא (שם קכ"ב) בכלל עור הפרסוח הוא גם עור הארכובה הנמכרת עם הראש מפני שהיא נחרכת על האש ועורה נאכל כבשר.

הנני מתיק בזה את דבריו בספרו הנ"ל ואעיר על כל דבר ודבר בפרוטרוט.
מאתים וארבעים וחמשה אברים הצוניים הם באדם שכל אחד מהם דינו כמת שלם לענין
טומאתו, ואלו הן.

ועל זה יעיר בהערה שם לאמר:

המשנה מדברת פה רק מאברים הנראים מבחוץ, אשר בתמונה קטנה ישימו לפנינו את בעל
החי כלו ועל כן גם דינם כדיון המת כלו לענין טומאתו. האברים הפנימיים (כמו הבני מעיים,
הריאה, הלב וכו') יוצאים א"כ מן הכלל; אבל גם האברים החיצוניים רק אז ישימו לפנינו, לדעת
המשנה, את המונח בעל החי כלו, אם הם מורכבים מעצם או סחוס ובשר! אבל עצם או סחוס
בלי בשר, או בשר בלי עצם או סחוס איננו כמת עצמו.

ההבדל שהניח המחבר בין אברים הצוניים לאברים פנימיים אין בו כל צורך
כלל וגם אין לו על מה שיסמוך. אין בו כל צורך: מפני שהאברים הפנימיים גם
מבלעדו זה כלם מטמאים באוהל בזוית כשאר בשר, ולפיכך לא נצטרכו חכמים
לחשוב אותם, לא מאשר הם פנימיים, כי אם מאשר הם כלם גדולים אצל האדם
משיעור הזית; אבל לוא נמצא אצל האדם אבר פנימי קטן משיעור הזית, אזי לא
היה ג"כ מטמא באוהל, ולא משום שהוא פנימי כ"א מפני שאין בו עצם ואין אבר
בלי עצם מטמא במשהו. אבל ההבדל הזה אין לו על מה שיסמוך. בפרק העור
והרוטב (חולין קכ"ח) נמצאת מחלוקת התנאים על דבר ענין האבר לענין טומאת
אבר מן החי. החכמים נסמכו על הכתוב, וכו' ימות לכם מן הבחמה ודרשו:
"מה מיתה שאינה עושה חליפין אף כל שאינו עושה חליפין, דברי ר' יוסי. ר' עקיבא
אומר: בהמה, מה בהמה גידים ועצמות אף כל גידים ועצמות. רבי אומר: בהמה, מה
בהמה בשר גידין ועצמות אף כל בשר גידין ועצמות. מה בין ר' יוסי ור' עקיבא?
אמר רב פפא: כוליא וניב שפתים איכא ביניהו." מזה אנו רואים כי אין כל
הבדל בין אברים הצוניים לאברים פנימיים; חדע לך שהרי הכוליא אעפ"י שהיא אבר
פנימי, בכל זאת היא נחשבת לאבר לדעת ר"י מפני שאינה עושה חליפין, וניב
שפתים אעפ"י שהוא אבר היצוץ לא יחשוב אותה ר' עקיבא לאבר, מפני שאין
בה עצם.

נמשך מזה כי לפי משנתנו מספר האברים הנחשבים כמת עצמו הוא מספר כל העצמות
שבנוף האדם וכל הסחוסים הצוניים שבו (חוץ מן הסחוסים הפנימיים כסחוסי הגרגרת, שאינם
עולים למנין).

אבל מדוע זה תחשב הגרגרת לאבר פנימי, ועצם הלשוץ המונחת למעלה ממנה
תחשב לאבר חצוני ועולה למנין? כל אדם שיש לו עינים לראות וידיים למשש, אעפ"י
שלא למד את חכמת הנתוח מעודו, יודע שיש לו פיקה של גרגרת בצוארו, ואצל
אנשים כחושים היא בולטת כהר תלול לעין כל רואה—בשעה שעצם הלשוץ המונחת
עמוק עמוק תחת הלחי התחתונה ומכוסה בשטיח של שומן נודעת רק לאנשים
שלמדו את חכמת הנתוח; ובכל זאת תחשב הגרגרת לאבר פנימי ועצם הלשוץ
לאבר חצוני! היתכן הדבר הזה? האם לא יותר נכון לאמר, כי אין אבר בלי עצם,
ולפיכך עצם הלשוץ עולה למנין מפני שהיא עצם, והגרגרת איננה עולה למנין מפני
שהיא כולה של סחוס ונחשבת כבשר?

מלבד זה צריכים אנו לתנוח כי האמר: "רמ"ח אברים הם באדם" היה אצלם בקבלה מן
הראשונים, וכל אחד מן החכמים האחרונים באר לו את הקבלה הזאת בפנים שינויים. לדעת משנתנו
שכל אחד מרמ"ח האברים דינו כמת עצמו לענין טומאתו, אם כן גם רמ"ח עצמות הן באדם (ובכללן

גם סחסי החוטם וסחסי האזניים). אבל לדעת ר' ישמעאל (במורות מ"ד) מספר כל האברים שבגוף האדם הוא רק רמ"ח. ובכלל המספר הזה יהשבו גם האברים שאין בהם עצמות כלל כמו בני המעיים, ולפיכך אמר ר' ישמעאל שאצל האשה נמצאים ארבעה אברים יותר מאצל האיש. ולפי זה מספר העצמות לדעת ר' ישמעאל הוא פחות מרמ"ח וכו'.

הבין לא אוכל לאיזו מטרה נדחק המחבר להרבות דברים ולהוכיח שמתינתין היא אליבא דתנאי ופליגי אדרבי ישמעאל? האם מפני שר' ישמעאל אמר לתלמידיו כי אצל האשה נמצאים ארבעה אברים יתירים (שתי דלחות ושני ציורים) יחשב הד"ר ראבינאוויץ כי האברים האלה אין בהם עצמות? אבל המעיון שם בגמרא יראה ברור, כי באברים שיש בהם עצם הברייתא מדברת, תדע לך שהרי שם הובאה גם דעת ר' עקיבא שאצל האשה יש עוד אבר אחד הנקרא בשם מפתח, ואנחנו הלא ידענו כי לדעת ר' עקיבא אין אבר בלי עצם; תדע לך עוד, כי כאשר חפץ אחד האמוראים להוכיח שם על פי דרכם מן הכתוב כי יש ציורים גם אצל הגברים, ענה לו רבא כי אצל הגברים הציורים הם של בשר לבד ואין בהם עצם, א"כ הציורים של הנשים יש בהם עצם. והד"ר ראבינאוויץ עוד יאמר שם כי:

ברור הדבר כי דעת ר' ישמעאל החולק על משנתנו ואומר כי מספר העצמות הוא פחות מרמ"ח, היא יותר קרובה אל האמת וכו'.

אבל הלא גם ר' ישמעאל הורה לתלמידיו כי מספר האברים הם רמ"ח או רנ"ב, ואח המספרים האלה מצאו גם תלמידיו על ידי בדיקה של גוף אדם מת. ואם נאמר כי המספר הזה יכלול בחוכו גם את האברים הפנימיים או את האברים שאין בהם עצמות, הנה יהיה קרוב אל האמת! מדוע מצאו רק רנ"ב ולא שנ"ב ולא תנ"ב? מדוע לא אלף או אלפים? היש קצב וגבול לאברים שאין בהם עצם? כמה שקדים יש באדם, כמה עורקים וכמה ורידים גדולים וקטנים ישנם בו באדם? ואיה המדה אשר נמוד על פיה לאמר: זה ראוי להקרא בשם אבר וזה איננו ראוי לשם זה? אשובה עתה אל העתקה משנתנו ואל ביאורו של הד"ר ראבינאוויץ.

ארבעים בפיסת הרגל ובקורסל — כלומר: שבעה בקורסל, חמשה גלילי הפיסה, ארבעה עשר פרקי האצבעות שבכל אחד מהם יש שתי נקודות התגרמות, הרי עשרים ושמונה, א"כ $40 = 28 + 6 + 7$.

העתקה איננה עולה יפה. במשנתנו נאמר שלשים בפיסת הרגל ועשרה בקורסל, והד"ר ראבינאוויץ שונה בהוא מחתא: ארבעים בפיסת הרגל ובקורסל, ומונה שלשים ושלשה בפיסת הרגל ושבעה בקורסל. אבל גם בזה לא יושע הד"ר ראבינאוויץ אחרי אשר כל פירושו הוא נגד תורת האמבריאולוגיה שהמציאו "חכמי הנחות במאה הנוכחית", ולוא גם ישבו חכמינו הקדמונים מן הבקר עד הערב ולכלכו את ידיהם בשפיר ושלוא לא היו מוצאים בהעצמות הקטנות של פרקי האצבעות יותר מנקודה אחת של התגרמות, כי הנקודה השניה תתגלה בכל אחת מהן רק ארבע, חמש או שש שנים אחרי הולד האדם.

חמשה בארכובה. כלומר: 1) הפיקה (או מגן הארכובה). 2) הראש התחתון של הקולית. 8) נקודת התגרמות של הקולית (אינני יודע מה טיבה של נקודה זו). 4) ראש הקנה הגדול של השוק. 6) ראש הקנה הקטן של השוק.

גם זה הוא נגד תורת האמבריאולוגיה. אמת היא כי את הפיקה יוכל הד"ר ראבינאוויץ לחשוב לעצם אפ"י שער השנה השלישית היא כולה של סחוס גמור, אבל לשטחו הלא הסחוס הוא כעצם. גם הראש התחתון של הקולית יוכל להחשב

לעצם בפני עצמו, כי בו גם תתגלה נקודת ההתגרמות בסוף ימי ההריון; אבל בראש הקנה הגדול תתגלה נקודת ההתגרמות רק אחר צאת הולד לאויר העולם, ובראש הקנה הקטן רק בשנה הרביעית לחיי האדם וא"כ לא היה לו להד"ר ראבינאוויץ כל צדקה לחשוב את שני הראשים לעצמות בפני עצמן, אם לא נאמר כי הז"ל צפו ברוח הקדש וידעו שבסחוס פלוני או פלוני של השפיר עתידה נקודת ההתגרמות להתגלות אחרי ימים רבים.

אחד בדרך, שלשה בקטליה, כלומר עצם הכסל, עצם השח ועצם החיק.

לשטחו צדק הד"ר ראבינאוויץ בביאור הקטליות, אעפ"י שאני לשטחי פרשתיה באופן אחר.

„אחד עשר צלעות“; אולם הצלע השחים עשרה מאשר היא קטנה מאד ואין בה חסימים המובחקים של שאר הצלעות לא תחשב לצלע, כי אם לזיו חיוצא מחולית השררה הנמצאת לעומתה.

הטעם הזה איננו מתקבל על הלב. הגע בעצמך! הנה העצמות הקטנות שבראשי האצבעות שכל עצמן אינן מגיעות לגודל גרעין של שעורים — את העצמות הקטנות האלה חשבו החכמים כל אחת מהן לשתי עצמות, והצלע השחים עשרה הגדולה מהן לא שבעתים כי אם שבעים ושבעה מונים ואשר גם כבר התגרמה כמעט כל צרכה, נגרע בכל זאת ערכה בעיני הז"ל כל כך עד כי לא מצאו לנכון לחשוב אותה לעצם בפני עצמה. ומדוע?

„שלשים בפיסת חיד“; כלומר: שמונה בשורש חיד, תמשה גלילי הפיסה, ארבעה עשר בפרקי האצבעות ושלש עצמות השומשמין. ויכן כי פרקי האצבעות שבידי ימהרו להתפתח לפני התפתחה פרקי האצבעות שברגל, לפיכך לא נטנו שתי נקודות ההתגרמות שבכל פרק ופרק.

ומה בכך אם ימהרו להתפתח? האם ידמה הד"ר ראבינאוויץ כי כבר תתחברנה אצל העובר שתי הנקודות והיו לאחת? אבל האמבריאלוגיה תלמדנו כי הדבר הזה היה לא יהיה לפני שנת העשרים לחיי האדם. אולם גם זה הוא כבד מאד להאמין כי עלתה בידי הז"ל למצוא שלש עצמות השומשמין אצל העובר, בשעה שגם אצל אנשים גדולים הן על פי רוב קטנות כגרגיר של חרדל. ומדוע לא מצאו אותן גם באצבעות הרגל?¹

„שנים במרפק“; כלומר, קרן המרפק וראש עצם הסובב, המהגרימים מנקודות בפני עצמן.

גם הביאור הזה דעת האמבריאלוגים לא תהיה נוחה הימנו. אצל העובר לא נפגוש את הנקודות האלה כלל; בקרן המרפק תתגלה נקודת ההתגרמות רק בשנה השניה אחר צאת הולד לאויר העולם, ובראש עצם הסובב רק בשנה הרביעית לימי חייו.

¹ אידה ולא אבוש, כי לבי נוקפני בבואי לבקר את דברי חברי בביאור פיסת חיד ופיסת הרגל, אחרי אשר גם פירושי אני לדבר הזה דחוק קצת, כאשר כבר הודיתי על זה במאמרי רמ"ה אברים. יכול להיות כי הנוסחא הקדמונה במשנה היחה, „עשרים ותמשה בפיסת הרגל ושלשים ותמשה בפיסת חיד“, וחשבו רק את גלילי הפיסות לשתי עצמות כל אחת ולא את פרקי האצבעות, וחלמיר בלחי מבין בחפצו לחשוות את חיד להרגל שנה את הנוסחא וכתב שלשים ושלשים. כי חלו ידי אחרונים בנוסחת המשנה, נראה ג"כ מן המאמר „ששה בכל אצבע“ שאיננו בכל הספרים וגם איננו עולה יפה.

„ארבעה בכחף“; כלומר, חבריה, השכם, זיו הכתף וזיו החרטום, שכל אחד מתגרים מקודה בפני עצמה.

אבל אצל העובר שני הזיזים גם יחד לא הספיקו עוד להתגרים. בזיו החרטום נקודת ההתגרמות תתראה רק בשנה השניה לחיי האדם ובזיו הכתף רק אחרי השנה השבע עשרה.

יפה ביאר המחבר את המספר

„שמונה עשרה חוליות בשדרה“, שחם ו"ב חוליות הגב, חמש במתנים ואחד בעצם העצה.

אבל מדוע ימנה העצה רק לאחת בשעה שהוא מורכב מחמש חוליות שנקודות ההתגרמות שלהן תתגלנה עוד בראשית ימי ההריון, וסימני חבריהן זו לזו לא יכחדו גם עד זקנה ושיבה?

„ששה במפתח של לב“, עצם החזה נקראת בשם מפתח של לב מפני שבמקום החזה נראה דפיקת הלב, ולא כמו שפירשו הרמב"ם והברטנורא וכו' עצם החזה מתגרמת משש נקודות וכו'.

גם זה איננו נכון. אצל העובר רק שלש נקודות ההתגרמות בעצם החזה; חצי העצם התחתונה הוא כולו של סחוס כל ימי ההריון, ובראש הסייף לא תתגלה נקודת ההתגרמות טרם תעבור השנה השמונה עשרה, אבל יש אשר לא תתגרם לעולם גם עד זקנה ושיבה.

„וחמשה בנקבים“, כלומר חמש עצמות או סחוסים נמצאים מסביב לנקבי הנקב; ואלו הם: שני סחוסים אצל נחירי החוטם, שני סחוסים אצל נקבי האזניים, ואחד בעצם האליה.

כבר הוכחתי כי הסחוסים אינם בכלל עצמות. אבל אם נניח כי הסחוס הוא בעצם, א"כ לא נבין מדוע לא נמנו גם הסחוסים הדקים אשר בשמורות העיניים (Cartilagineae palpebrarum)? הלא גם הם אברים חצוניים הם!

הרמב"ם מפרש, כי הנקבים הם כנוי לחאמה וביצי חזרות, אבל אנכי לא אוכל להסכים לפירוש זה מפני הטעמים האלה: (1) הביצים וחאמה אין להם עצמות.

כבר בארתי במאמרי „רמ"ח אברים“, כי הרמב"ם יחשוב את העצה ואת עצם האליה לעצמות אברי המשגל, מפני שהעצמות האלה היו נקראות אצל המנתחים בימי הביניים בשם „Uropygion“, גם בשם „Orechopygion“.

(2) הביצים וחאמה אין בהם המשח אברים כי אם שלשה.

אבל כאשר הוכחתי במאמרי הנ"ל, בהעצה ועצם האליה ישנן חמש עצמות.

(3) חאמה וביצים אין עליהם בשר. וכל שאין עליו בשר וגידים איננו אבר לענין טיטאח.

אבל הלא הם בעצמם הם בשר. ומלבד זאת לפלא בעיני איך שכתב הד"ר ראבינאוויץ, כי האברים האלה מכוסים הם בעור. ומשנה מפורשת היא בחולין: ואילו שעורותיהן הם כבשרן; עור האדם וכו'.

אקוה כי חברי הנכבד לא יתלונן עלי בגלל הערותי אלה, כי תורה היא וללמוד אותה אנו צריכים, ואם לפי דעתי לא כן הוא יפה אל האמת, לא היתה לי כל צדקה לחשות מזה בשביל כבוד חברי, כי כלנו חייבים בכבוד האמת, ויודע אני בחברי הנכבד ההוא, כי רק למענה עמל ויגע כל ימי חייו, והיו גם דברי המעטים האלה כקרבת על מזבח האמת אשר אהב.

תשובה כהלכה.

„בהצפירה“ גליון שנת רמ"ח במאמר „יעיר אוזן“ מצאתי שחי הערות שכוון נגדו ה' אקסילראד בעל המאמר הנ"ל. בראשונה ישים המבקר לנגד עיניו את הערותיו 3, 2 למאמרי „רמ"ח אברים“ (היום גליון 88 ש"ז) וימצא חובה או מצוה לנפשו להעיר את אזני „שאמחול לעיין במס' מנחות תוס' ד"ה קיבורת“, ומן „הבקיאות ההיא“ אראה נפלאות „כי כל הערותי יהלכו חמס“; ובשנית ישים לו למטרה את דברי כי „צומת הגידים הוא אצל הקרסולים“ אשר לפי דעתו של ה' אקסילראד לא יתכן, ועל כן ייעצני שאמחול לעיין בשו"ת חתם סופר סי' ג' ומשם אראה „עד כמה רחוקים דברי“. „לפענ"ד (של ה' א"ר) היה נחוץ גם להעתיק דברי קודש התת"ס הנ"ל, כי הוצבים להבות אש ומודיעים כי שכל אדם נחזה לחדש חדשים וכל דברי חכמים קיימים“. אך לא העתיק אותם מיראת האריכות. — והנה ההערות האלה מפאת עצמן לא היו כדאות כי אשים אליהן לב, כאשר יראה הקורא להלן. אבל ה' אקסילראד לא הסתפק בזה שהראה את „בקיאותו“, כי אם עוד ידרש ללא שואליו ונחון את עצתו אמונה „לסופרי זמננו לבלי למחר ולהדפיס דברים הנוגעים לתלמוד טרם יתיישבו בזה עם אחד מגדולי בעלי התלמוד, ולקיים בזה חכמים הזהירו בדבריהם“. מצדי הנני לתת את עצתי גם אני לתורני זמננו לבלי למחר להדפיס דברים הנוגעים לחכמות ולידיעות כחכמת הנתוח וכיוצא בה בטרם יתיישבו בזה עם אחד מקטני הרופאים ולקיים בזה: הבינו ואחר הדברו!

הנני מכיר טובה לה' אקסילראד על אשר הזכירני את דברי החוס' דמנחות שנעלמו ממני בשעה שכתבתי את הערותי הנ"ל. כי לולא זאת כי אז בלתי ספק השתמשתי בהם כראיה יתירה נגד הרב התורני ה' פיינעס שעליו היה הדבר מוטל לזכור את כל דברי בעלי החוספות. ה' אקסילראד נתן שמחה בלבי בהראותו כי כוונתי לדעת הגדולים; אבל מדוע זה יעציבני לאמר כי כל הערותי יהלכו חמס? האומנם הורע כהן של הערותי, רק מפני שדעת רבינו חם מסייעתן?

ישימו נא ה' אקסילראד וכל חבריו אל לב כי לא להראות את בקיאותי בש"ס ונושאי כליו היתה מטרתי בביאורי למשנה דאהלות, גם לא לחדש חדשים על פי דרך הפלפול היה את לבבי. ידעתי כי לא תהיה תפארתו על הדרך הזה, ות"ל כבר קדמוני בו רבים וכן שלמים. המשנה באהלות נוגעת באחד מסעיפי חכמת הטבע שרק מומחה לאותו דבר יוכל למצוא בו את ידיו ואת רגליו, ויען כי היתה המשנה היא לשחוק ולקלס בעיני רבים מן המנחחים החדשים, על כן השבתי לי לחובה ולמצוה להשתמש בידיעת בית רבי בתלמוד ובידיעת בית מדרשי בחכמת הרפואה לפרש את המשנה כפי רוח מבינתי. ויען כי בכדי לחבין את דברי הקדמונים על בורים נחוץ גם לדעת את הלשון שהשתמשו בה הקדמונים, על כן השתדלתי לערוך את כל המקומות בתלמוד שנזכר בו אבר פלוני ופלוני ולהעמידם זה מול זה כדי לדעת את שימוש הלשון של חז"ל. אבל באמת לא עלתה על דעתי לרגל מלאכותי זאת לשום על לב את דברי כל מפרשי התלמוד האחרונים עם כל המון שאלותיהם וחשובותיהם. אנכי אינני נזקק אלא לדברי רבותינו בעלי המשנה והתלמוד, ומאמין אני באמונה שלמה שהחכמים ההם בבואם להורות הלכה בדברים

הנוגעים בדיעת הנחיה עסקו במלאכה זו די צרכם, ובהטיפים לקח לחלמיריהם לא הסתפקו בהשמעת אזנים לבד, כי אם גם במראה עינים. וכאשר הפץ למשל רב דימי בר יצחק ללמוד מרבי יהודה היכן הוא המקום הנקרא „בין הפרשות“ א"ל רבו: „זיל איתתי לי גדי ואחורי לך“ (חולין מ"ח). כזאת עשו גם מפרשי התלמוד הקדמונים כרש"י, רמב"ם ובעלי התוספות בכלל, כי למען הבין את דברי חז"ל הלכו בדרך שהלכו חז"ל ולמדו את חכמת הנחיה כפי מצב הידיעה הזאת בימיהם; אבל מה לי ולהרבנים האחרונים ששאבו את ידיעותיהם בנחיה מן הפלפול והשקלא וטריא? האנשים האלה לאו בעלי דברים ידדי הם, ואינני נזקק להם כלל, ובכל הכבוד הגדול אשר ירחש לבבי לידיעתם הרבה ולשכלם החד בדברים החלויים בסברא כהלכות עגונות ודיני ממונות, לא אוכל לשום דבריהם לי לקן בדברים הנלמדים מן ההשקפה והנסיון שאינם עוסקים בהם בכלל.

אבל מדוע זה יהלכו כל הערותי חמס? בהערה 2 יצאתי לחלוק על החכם הנכבד ה' פינעס שאמר כי המרפק שבמשנה דאהלות הוא אחת משתי העצמות שבקנה, הנקראת בשם „אולנא“, והוכחתי לו, כי גם הרמב"ם, הר"ש והרא"ש סוברים, כי המרפק איננו שם לעצם כי אם לפרק שבין הקנה והזרוע, מה שנקרא אצל המפרשים בשם „קודא“ ובל"א בשם „עללענבאנען געלענק“. והנה בחוס' דמנחות משתדל רבינו חם להוכיח בצדק, כי הזרוע (לענין תפילין) היא העצם הסמוכה לכתף, ומביא ראיה ממשנה דאהלות ומענין לענין יבוא להוכיח וג"כ בצדק כי המרפק הוא הקודא, כמו שפרשתי גם אני. וא"כ דברי התוספות אינם סותרים את דברי אני כלל. אולם ר"ת ישתדל שם להוכיח שגם השם „אציל“ הוא בכל מקום שם נרדף למרפק, ולא כמו שפירש הקונטרס (לא ידעתי היכן?) שהאציל מורה לפעמים על הפרק שבין הזרוע והכתף (אכסעלן בל"א). כדברי הקונטרס היתה דעתי גם אני בהערה הנ"ל, והבאתי על זה ראיה מן הפסוק בירמיהו ל"ח: „שים נא בלואי הסחבות וכו' תחת אצילות ידיך מתחת לחבלים“. ועל זה יעיר ה' אקסילראד כי מדברי החוס' הנ"ל נראה, כי גם בזה לא קלעתי למטרת האמת. הנני מרהיב בנפשי עז לאמר, כי גם היום אחרי רואי את התוספות הנ"ל, אינני חוזר מדברי, ופירושו של ר"ת „שירמיהו הנביא היה אוחז את החבלים בידו ומשים תחת הקודא בלויי הסחבות שלא יזיקו לו“ הוא דבר שקשה להולמו, אם לא נאמר כי היה ירמיהו הנביא בקי בחילוף העצמות, ובשעה שהוציאוהו מן הבור מצא לנכון לו להראות בלי כל צורך את חריצות ידיו ואת כח שריריו, בשעה שהיה יכל לעשות כמו שמפרש הקונטרס וכמו שנוהגים לעשות כל האנשים אשר יושיטו להם חבל להוציאם מן הבור.

ביחוס לפירושי החדש על המשנה בחולין פ"י: „איזהו הזרוע? מן הפרק של ארכובה עד קף של יד וכו'“, עשה ה' אקסילראד דבר שלא כהוגן. אנכי הקשיתי על פירוש רש"י מן התוספתא דחולין פרק הזרוע ולקשיתי זאת אין כל זכר בדברי החוס'. וכאשר יאמר ה' אקסילראד שפירושו נמצא מפורש יוצא מרבותינו הראשונים וכי כן הוא ג"כ דעת התוספתא, יהן מקום להקורא לחשוב שזו היא התוספתא שהבאתי אנכי, מה שאין כן באמת, כי דברי התוספות שם קאים רק על תוספתא דמס' ידים, עיי"ש. ובכלל אומר כי נחה דעתי מאד שנונתו לדברי היש מפרשים שבתחוס', מפני שקשה היה לי מאד לנטות מפירושו רש"י ז"ל, שגם הרמב"ם סובר

כמותו, בדבר שיש נ"מ גדולה לדינא, כי לרש"י ורמב"ם הזרוע והשוק הם לענין מתנת כהונה שני אברים מעורים זה בזה, ולדברי התוס' רק אבר אחד. ומשום הכי אמר רבנו תם שם: "שאיך ראייה מזרוע דאדם לזרוע דבהמה כמו שאיך ראייה משוק דאדם לשוק דבהמה", כלומר אצל האדם הזרוע הוא אבר אחד, היינו העצם הסמוכה לכתף והשוק הוא ג'כ אבר, היינו העצם שבין הברכים לבין הקרסולים, בשעה שאצל הבהמה (לענין מתנות כהונה ורק לענין זה) זה וזה שני אברים הם (לפי רש"י). כאשר נראה להלן השתמש הרב בעל החם סופר בדברי ר"ת האלו, כדי לצאת מן המבוכה הגדולה שנפל בה בימי נעורותו. אבל כבוד תורתו במקומו מונח, והוא לא ירד לסוף דעת התוס' כראוי.

בהערה 3 אמרתי אגב אורחא: "שהשם סובך של רגל נרדף עם השם צומת הגידים שהוא אצל הקרסולים"¹. הדברים האלה נאמרו ונשנו הרבה פעמים במאמרי "רמ"ח אברים", ושם בארתי בפרוטרוט באיזה מקום נמצאו צומת הגידים והקרסולים על רגל אדם ובאיזה מקום הם נמצאים על רגל הבהמות והעופות. אולם ה' אקסילראד כנראה לא קרא את מאמרי ההוא, או קרא ולא שם את לבו להבין את הדברים הפשוטים ההם, ופתאום ראה את המציאה ונפל עליה, ולמען לא יכשל בנפילתו הזכיל להשען על עמוד חזק, על הגאון בעל החתם סופר ז"ל. ימחול לי, יאמר ה' אקסילראד, לעיין דברי קדש וכו' החוצבים להבות אש". מחלתי ועיינתי, והנה לא להבה ולא אור כי אם ...!!

ה' אקסילראד לא הבין לא את דברי אני ולא את דברי החתם סופר. הגאון בעל החתם סופר לא ירד לסוף דעת הר"ת והטור יור"ד, וכל זה למה? האם איזו לאמר, כי בעל החתם סופר, אחד מגאוני התלמוד המפורסמים בדורנו, לא היה בעל שכל חד והגיון ישר? זאת לא אומר; אבל, אדוני התורנים, יש דברים בתלמוד שאינם נלמדים מן העיון והסברא לבד, כי אם דורשים להבנתם לכה"פ ודיעה מועטת בחכמת הנתוח ומבלעדיה גם איש שלבו רחב כפתחו של אולם לא יוכל לרדת לסוף דעתם של חז"ל. האם שמחם אדוני את לבכם לדבר הזה?

האנשים הטובים ההם יודעים היטב באיזה מקום נמצאת למשל צומת הגידים, רצוני לומר, הם יודעים היטב באיזה מסכת, על איזה דף ובאיזה שורה נמצאת ה"מלה" הזאת. אבל על הרוב לא ידעו ולא ישימו את לבם לדעת באיזה מקום נמצאת צומת הגידים על רגל בהמה חיה או שחוטתה. ועל כן ירבו לפעמים להתפלפל, יטחנו הרים זה בזה, יצללו במים אדירים, ויעלו וגו' בידם.

אדוני, עד שאתם מתפלפלים ומביאים ראיות מקצות ים התלמוד שאבר פלוני נמצא במקום פלוני — לכו נא איפוא לבית המטבחים, בקשו את אחד הטבחים כי יניח לפניכם רגל בהמה לנתחה, שאלו את פי אחד הרופאים, כי ילמדכם לדעת איזה מקום ברגל הבהמה נקרא אצל האדם בשם "שוק", איזה מקום נקרא אצל האדם בשם ירך, ואיזה מקום נקרא קרסול. עשו זאת איפוא — ועיניכם תפקחנה לראות נפלאות בתורת חז"ל שיסדו את כל דבריהם על אדני הנסיון והבדיקה עד היכן שידם היתה מגעת, ואז רק אז תבינו את אשר תדברו.

¹ וכך הוא גם דעת חיש מפרשים שהביא החוספות במנחות: היינו פרק הסמוך לרגל החינו אסתורא, קבילא בלע"ז. וכבר הזכרתי במקום אחר, כי הקבילא Cavila הוא הוא העיקים הנזכר בפוסקים צומת הגידים, והוא הוא העצם שקורין היום אסתראנאלום המהודקת בין שני הקרסולים.

לרגל מלאכתו בביאור רמ"ח אברים, קרה לי הרבה פעמים לעיין בדברי המפרשים האחרונים; בשרי סמר מפחד לראות אנשים בעלי שכל חד וישר וסכסכו אבר באבר, יסיעו עצמות ממקומן ויסגרו בשר החתיהן, יבלבלו הכל בגוף הבהמה ויעשו בה כאדם העושה בתוך שלו. נפשי דאבה בקרבי על כבוד תורתנו כי גלה ממנה באשמת הפלפול — אבל מעולם לא עלה על לבי לכתוב השגות על רב פלוני או על גאון פלוני. והנה זה בא ה' אקסילראד ויכריחני לצאת מגדרי. טוב איפוא, אמרתי בלבי, אדברה, אולי אמצא שומע לי בין החורנים אוהבי האמת, אולי באה העת להחזיר את עטרת תורתנו ליושנה.

הקוראים הנכבדים ירשוני להעתיק בזה את דברי הטור יור"ד על דבר חלקי הרגל של בהמה ולהעריך אותן מול חלקי הרגל של האדם כמו שהם שנויים במשנה דאחלות, ואחרי הקדמה אחת קטנה מחכמת הנתוח נרא בעליל שהם מתאימים אלה לאלה בכל פרטיהם, עד שאין כל מקום למעט בדברי הפוסקים הראשונים המזוקקים שבעתים. אבל ההקדמה הקטנה הזאת לא היתה נודעת להרב בעל החתם סופר ועל כן נפל בימי חרפו במבוכה אשר לא ידע להחליץ ממנה.

שלשה פרקים יש ברגל: התחתון, והוא מה שחותכים עם הפרסות כשמפשיטים הבהמה ונקראת ארכובה הנמכרת עם הראש; ולמעלה ממנו פרק שני והוא הנקרא שוק וצומח הגידים בתחתיתן סמוך לארכובה הנמכרת עם הראש; ולמעלה ממנו פרק שלישי והוא מחובר לגוף ונקרא קולית (שו"ע יור"ד ס' ב"ה).

אצל הבהמה נמצאים שלשה חלקים ברגל. כמה הם אצל האדם? המשנה באחלות מונה אצל האדם, מלבד „פיסת הרגל" המונחת על הארץ, רק שני חלקים ארוכים, את השוק ואת הירך, אולי יש הבדל בזה בין אדם לבהמה?

לא! חכמת הנתוח תורנו לודעת, כי רגלי כל בעלי החיים היונקים והעופות בדפוס אחד ובצביון אחד נבראו, אלא שנשתנו מעט בתמונתן החיצונית. בפיסת הרגל של האדם נמצאות מלבד שבע עצמות העקב חמש עצמות דקות וארוכות המונחות לאורך הפיסה זו אצל זו והנקראות בשם גלילי הפיסה. אצל הבהמות ואצל העופות המשה הגליליים נחכים ומוצקים לעצם אחת גדולה וארוכה שאיננה מונחת אצלם על הארץ כמו פיסת הרגל אצל האדם, כי אם עומדת נצבה, וזו היא הארכובה הנמכרת עם הראש, מפני שעורה איננו נפשט ממנה, כי אם מוחרך להכין ממנו את חבשיל המקפא (סטודין בלע"ז). אצל העופות חלק הרגל הזה מכוסה בקשקשים, ויש עופות שיחארך אצלם מאד עד אמה או יותר, כמו אצל החסידה. בלשון המקרא נקראת הארכובה הנמכרת עם הראש בשם כרעים. א"כ לפי זה הכרעים מקבילות לפיסת הרגל של האדם, והפרסות של הבהמה מקבילות להאצבעות של האדם. (נקל להבין כי כל מה שאמרנו פה ביחוס אל הרגלים האחרונות של הבהמה הוא הדין גם בהרגלים הקודמות: מקבילות לאצבעות האדם וחסום התחתונה לפיסת ידו).

העצם האמצעית נקראת בשם שוק אצל האדם ואצל הבהמה, אלא שאצל האדם היא מורכבת משתי עצמות ארוכות המונחות זו אצל זו לכל ארך. החבור שבין הכרעים או פיסת הרגל אל השוק נקרא אצל הבהמה בשם קופץ התחתון ואצל האדם בשם קרסול; לפירוש התוספות במנחות יקרא ג"כ בשם סובך של רגל. במקום זה נמצאת עצם קטנה הנקראת בשם ערקום או אסתורא (קביליא בלע"ז).

לעמת העצם הזאת בתחתית השוק מאחריו נמצא גיד עב וקשה מאד הנקרא בשם צומת הגידים (אצל המנתחים יקרא בשם גיד של אכילוס). לפי זה אצל האדם נוכל למשש את צומת הגידים באחוריו הרגל למעלה מן העקב לעמת הקרסולים ואצל הבהמה הוא נראה למעלה מהארכובה הנמכרת עם הראש, והטבחים ישחמשו בה לתלות עליה את הירך על האונקלי.

החבור שבין השוק (העצם האמצעית) והירך או הקולית נקרא בשם ברכים בלשון המקרא או ארכובא בלשון חכמים, ואצל הבהמה נקרא ג"כ בשם קופץ העליון. אולם הארכובה הזאת הנכרת היטב אצל האדם איננה נראית יפה אצל רוב מיני הבהמות מפני שהיא אצלם בגובה הבטן ורק אצל הגמל היא נכרת יפה, ולפיכך יקראו אותה חז"ל גם בשם „ארכובה שכנגדו בגמל נכר“.

מכל זה אנתנו רואים, כי הכרעים או הארכובות הנמכרות עם הראש אינן מקבילות אל שוקי האדם כי אם לפיסות הרגלים, ופרסות הבהמה אינן מקבילות לפיסות הרגלים כי אם להאצבעות. ומה שנראה בגובה רגל הבהמה כמין ברכים בין העצם התחתונה להשוק אינן ברכים ממש כי אם הקרסולים של האדם. הדע לך שהרי בברכי האדם הרגל נכפפת לאחוריה ולא כלפי הפנים ובקופץ התחתון של הבהמה הרגל נכפפת רק לצד הפנים ולא לאחור.

את כל זה ידעו היטב רבותינו חכמי המשנה והתלמוד, ועל כן גם קראו לכל חלק וחלק של הרגל בשם נאה לו השוה אצל האדם ואצל הבהמה, את כל זה ידעו גם הפוסקים הראשונים שקבלו את תורחם איש מפי איש לא בעל פה ולא מפי ספרים לבד כי אם במראה עינים ובהוראת אצבע על רגל של בהמה היה או שחוטא. ועל כן צדקו מאד דברי בעל הטורים ביורה דעה שהעצם האמצעית נקראת שוק, ובתחתיתה נמצאת צומת הגידים למעלה מהארכובה הנמכרת עם הראש.

אבל בעוה"ר נחלקלל במאות השנים האחרונות דרך הלמוד בבתי הישיבות לתלמוד ופוסקים ומבשרי חזיתי זאת. זכורני כי בהיותי נער לומד בבית הישיבה מסכת חולין השתדלתי לדעת את כל חדושי המהרש"א ודקדוקיו. אבל האם היה לי גם מושג קל מעניני הדברים שלמדתי? מה הן אונות הריאה? העגולות הן או מרובעות? וצומת הגידים מה היא, הירוקה היא או שחורה? האדומה היא או לבנה? וכמה מחברי בימים ההם היו למורי הוראה בישראל! אמת הוא, כי טריפות אינם מאכילים לישראל ח"ו, כי ח"ל יש לנו כלל גדול בתורה „ואנן דלא בקיאינן בבדיקה טריפין“, אבל אם כה ואם כה את הפירוש האמתי של הגמרא לא ידעתי ולא יכולתי לדעת אז.

דרך הלמוד המקולקל היה ג"כ סבה למבוכת הרב הגאון בעל חתם סופר, הנני להעתיק פה את דבריו השייכים להענין שאנחנו דנין בו. „אמת הוא בדידי הוה עובדא, כד הוינא טליא למדתי הלכות טריפות, ובהגיעי להלכות צומת הגידים וראיתי כי כל הנביאים מהנבאים בסגנון א' שהצומות הן במקום חבור השוק עם הרגל, אמרתי זה אי אפשר להיות (!) כ"א מקום חבור הרגל עם הפרסות, והארכובה היא הקרסולים שקורין קנעכעל, ובעוה"ה הוא מקום חבור הרגל אל מקום האצבעות. וסדרתי לי ראיות ברורות. א' ממקום חליצה, שצריך להיות נקשר אל השוק, ש"מ שזה נקרא שוק, ופרסה התחתונה נקרא רגל וכו' וכו'“

וידוע בלה"ק נקראו בתי שוקיים אוהן קנכלס שלובשים על הרגלים התחתונים
ואלו שלובשין על מקום המושב נקראו מכנסים לכסות את הערות. א"כ מוכח שזה
הרגל נקרא שוק, מכל הליך ראיות היה נראה בפשיטות כי כאן הוא מקום צומת
הנדין וילדות היתה בי והעזתי פני להציע כן לפני רבי, וגער בי להוציאני חלק
מבלי משים לדחות ראיותי כלל כי היה נראה לו אפקרותא להרהר ה"ו על דבר
מקובל, ועל ידי כך לא הש להשיבני על קושייתי ולתוצה, עד שהאיר ה' עיני
בתוס' מנחות ל"ז ע"א ד"ה קבורת שהעלו דשוק של אדם איננו שוק של בהמה
ואמרתי ברוך שבחר בהם ובדבריהם. ע"כ.

הקורא הנכבד בשמו אל לבו את הדברים אשר בארנו למעלה יבין בנקל את
מקור טעותו של הגאון החם סופר. הוא חשב את הפרסות של הבהמה לפיסת
הרגל של האדם, ואת העצם התחתונה כלומר הכרעים לשוק של האדם ודמה
בנפשו שהקרוטולים של הבהמה הן קרובות לארץ כמו אצל האדם. ויען כי מקום
צומת הגידים הוא בתחתית השוק, על כן לא מצאו הן בעיני דברי הטור יו"ד
שצומת הגידים היא למעלה מן הארכובה הנמכרת עם הראש ויאמר כי זה אי
אפשר להיות. ובכח הסברא הפך לשנות סדר מעשה בראשית ולהעתיק את צומת
הגידים ממקומה וימצא לה מנוחה נכונה אצל הפרסות. ממילא מובן כי כל
הראיות שסדר לו למטרה זו אינן מוכיחות ולא כלום. ובאמת מה ענין השם „בתי
שוקיים“ שנקראו בו הפוזמקאות בלה"ק אצל צומת הגידים? אמת הוא כי השם
„בתי שוקיים“ איננו נמצא לא בהקונקורדנציה ולא בהערות, כי אם החנונים קוראים
להפוזמקאות כך. אבל השם הזה עולה יפה מאוד, שהפוזמקאות אמנם מכסות את
השוקיים. אולם הבהמות הלא אינן לובשות לא פוזמקאות ולא מכנסים, ומדוע זה
יעקרו גידיהן על לא דבר?

לוא הואיל הרב הזה בילדותו, תחת לסדר לו ראיות ברורות מספרי הקדמונים
והאחרונים, לוא הואיל ללכת אל בית המטבחים ולראות רק פעם אחת את צומת
הגידים, כי אז לא „העיד פניו“ להציע דבר זר כזה לפני רבו ולמשוך על עצמו
קו של חשד באפקרותא ר"ל. אבל הוא לא עשה זאת כמו שלא עשו כן כל שאר
לומדי התלמוד בימים החם וגם בזמן הזה. מדוע גער בו רבו ודחה אותו מבלי
משים לחרף את קושייתו? יוכל היות כי הרב לא ידע יותר מן התלמוד והסתיר
בגערותו את חסרון ידיעתו. אבל יכל להיות כי לא הבין הרב בכלל את שאלת
תלמידו, מפני שנראה לו כדבר זר שיאמר איש על דבר הנמצא בטבע שזה אי
אפשר להיות.

אבל גם זאת פליאה דעת ממני, איך נחה דעתו מדברי החוספות במנחות ל"ז?
הלא אין הנידון דומה לראיה. שם נאמר רק, כי לעיני מחנות כהונה שצריכה
להיות בעין יפה השוק היא לדעת חכמים (ולפירוש הקונטרס והרמב"ם) שני
אברים מעוררין זה בזה: העצם האמצעית והקולית; אבל בכל שאר המקומות שוק
של בהמה הוא לדברי הכל שוה לשוק של אדם. תדע לך שהרי הטור (יור"ד סי' נ"ה)
קורא בשם שוק את העצם האמצעית עם הקולית ביחד. ועוד הלא לדעת ר' יהודה
השוק גם לפירש"י הוא רק העצם האמצעית לבד, ובכל זאת נאמר שם בחוספות
כי לדעת ר' יהודה שוק של בהמה שוה לשוק של אדם. א"כ קושיית החכם סופר

במקומה עומדת, הלא זה א"א (לדעתו) שתהיה העצם האמצעית נקראת בשם שוק מכל הליך הראיות שסדר לו מחליצה ומבחי שוקים וכו'.

אשובה נא עתה אל מבקרי, אל ה' אקסילראד. הוא מצא בהערתו את המלים האלה: "סובך של רגל נרדף עם השם צומח הגידים שהוא אצל הקרסולים" ודמה בנפשו שדעתו היא כסלקאדעתו של החתם סופר, ועל כן יעצני למחול ולעיון בשו"ת החתם סופר למען אראה עד כמה רחוקים דברי. שמעתי לעצתו ונוכחתי באמת, כי דברי רחוקים מאד, אבל לא מן האמת, כי אם מבינת מחפלים בנחוח. צומח הגידים הוא אצל הקרסולים ומבשרו יחזה זאת ה' אקסילראד אם "ימחול לעיון" ברגלו בתחתית השוק מאחורי הקרסולים, ורק אצל הבהמה שקרסוליה (קופץ התחתון) גבוהות מן הארץ, גם צומח הגידים גבוהה מן הארץ. וכל דברי חכמים קיימים.

יסלח נא לי המבקר הנכבד ה' אקסילראד על אשר הטחתי מעט דברים כנגדו. לא לקנחך באתי ולא לפגוע בכבודו חלילה וביחוד אחרי אשר הראיתי לדעת, כי הטאתו הטאת הקהל היא וחסאת דרך הלמוד בבתי ספרי החלמוד בכלל. הנה הוא נותן את עצתו לי לבלי למהר להדפיס דברים בענינים הנוגעים לתלמוד בטרם אתישב היטב בזה עם אחד מגדולי בעלי החלמוד. כזאת עשיתי לא אחת ולא שחיס, ולא אחת ולא שתיים נקרה לי לשמוע מפי תורנים גדולים תודה מקרב לב עמוק, כי במעט חכמת הנתוח אשר בידי הארתי את עיניהם בתורתנו. יש דברים וידיעות שקטני הרבנים עבה בהם ממתני הרופאים, אבל יש בתורתנו דברים שידעת הקטן שברופאים היתה יכולה להביא תועלת גדולה להרבנים בהבנתם. עמך ישראל צריכים פרנסה רוחנית — לכו והתפרנסו זה מזה!